

Blaženka Sudar
Strojarska tehnička škola
Osijek

UDK/ 377.4:621](497.5 Osijek) "091"
Primljeno: 2001. godine
Pregledni članak / Review

RAZVOJ OSJEČKIH STROJARSKIH STRUKOVNIH ŠKOLA

Cilj ovoga istraživačkog rada je pokazati razvoj obrtništva i strojarske struke u Osijeku. Ukazat ću i na probleme ustroja stručnih škola, probleme financiranja, ali i odnos državnih vlasti (od Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine Jugoslavije i socijalističke Federativne Republike Jugoslavije) prema ovoj regiji i njezinoj stručnoj izobrazbi. Trgovačko–obrtnička komora Slavonije i Osijek imali su odlučujuću ulogu u rješavanju problema. Gospodarske prilike grada i regije nametnule su ustroj stručne škole (strojarskog i elektrosmjera), iako je od inicijative do osnutka moralo proći trideset godina.

Poslije 1945. godine potrebe industrijskoga napretka zahtijevale su i dalje opstanak i razvoj stručnih škola, s tim da se velik naglasak stavlja na praktičnu nastavu kao sastavni dio nastavno–odgojnog procesa u kojem su se školovali stručnjaci potrebni modernoj industriji i društvu. Ta tradicija, duga 115 godina, dovela je i do današnje suvremene strukovne škole koja školuje mlade ljude za izazove XXI. stoljeća.

Ključne riječi: strukovne škole, strojarske škole, povijest školstva, Osijek

Strukovna izobrazba obrtnika osječkog područja u XX. st. nastavljala se na prethodno razdoblje. U XIX. st. nisu postojale šegrtske škole, već su šegrti bili obvezni pohađati opetovnicu opće pučke škole. Tek je Obrtni zakon iz 1884. godine čl. XVI. propisao obvezno osnivanje šegrtskih škola u dvanaest gradova Hrvatske i Slavonije među kojima je i Osijek. Četrnaesti studenoga 1886. osnivaju se dvije šegrtske škole za ukupno 303 polaznika.¹⁾

Broj upisanih šegrta u obje škole postupno se povećavao do početka Prvog svjetskog rata. Tako je u šk. god. 1912./1913. bilo upisano 540 šegrta.²⁾ Tijekom rata prepolovio se broj polaznika, da bi nakon završetka rata ponovno porastao broj upisanih šegrta (primjerice u šk. god. 1925./26. bilo je upisano 803 polaznika).³⁾

Međutim, načinom šegrtske izobrazbe u tim školama nisu bili zadovoljni obrtnici u cjelini. Naime, te škole okupljale su sve vrste obrta i stoga nisu mogle davati dovoljno stručne izobrazbe.

Osijek, kao gospodarsko središte Slavonije, želi riješiti to pitanje, jer time bi se ostvario bolji prosperitet obrtništva, gospodarski napredak, a u budućnosti postiglo opće blagostanje cijele regije.⁴⁾

OSNIVANJE ZANATSKE ŠKOLE (INICIJATIVE I PRIPREME ZA USTROJ)

Početak dvadesetog stoljeća Gradsko zastupstvo pokrenulo je pitanje ustroja *Obrtne škole* u Osijeku i predložilo formiranje odbora:

“... koji treba podnijeti predstavku sa molbom kraljevskoj zemaljskoj vladi, da bi ista na saboru kraljevina Hrvatske i Slavonije izhodila ustrojenje obrtne škole u Osijeku, te da se zamole zastupnici grada Osieka na hrvatskom saboru, te bivši gradski veliki župan presvijetli gospodin Dr. Theodor grof Pejacsevich da ustrojenje te škole zagovaraju na višem mjestu.”⁵⁾

Gradsko zastupstvo uputilo je 1902. zamolbu Saboru kraljevine Hrvatske i Slavonije u svezi s osnivanjem *Obrtne škole* o njezinu trošku, a 1903. osnovalo je odbor koji je trebao, zajedno s velikim županom i gradonačelnikom, pregovarati o ustroju *Obrtne škole*. U taj odbor bili su izabrani: Dragutin pl. Bartholovich, Adam pl. Reisner, Oskar Weismayer, Josip Metzsig, Vaso Muačić i Franjo Schmidt.⁶⁾

---

¹⁾ Državni arhiv u Osijeku (dalje DAO) Matić, *Osnivanje šegrtskih škola u Osijeku*, bilješka uz sumarni inventar fonda – rukopis

²⁾ Muzej Slavonije u Osijeku, *Godišnji izvještaj šegrtskih škola od 1906.–1917.*

³⁾ Đidara, Petar, *Razvoj trgovine i obrtništva grada Osijeka od 1850.–1995.*; *Gospodarstvo Osijeka 1196.–1996.*; *Poglavlarstvo grada Osijeka, Osijek 1998.*, str.102.

⁴⁾ Đidara, 1998.: 102

⁵⁾ Državni arhiv Osijek (dalje DAO), fond br. 6. *Gradsko poglavlarstvo u Osijeku* (dalje GPO), zapisnici Gradskog zastupstva za 1901., točka 40

⁶⁾ DAO, GPO, *skupštinski zapisnici za 1903.*, redni br. 214

Trgovačko–obrtnička komora Slavonije prihvatila je tu inicijativu, a i sama je već prije poduzimala nešto u svezi s tim, obraćajući se Saboru, Zemaljskoj vladi i Ministarstvu trgovine.

Ona je u svojem izvješću za 1907. naglasila sve probleme malog obrtništva u svezi s predstojećim gospodarskim i tehničkim napretkom za koji je obrtništvo Slavonije nespremno i u materijalnom i u intelektualnom pogledu.

Uspoređuju se prilike u izobrazbi obrtnika u Mađarskoj i Austriji s kojima je tada Hrvatska u zajedničkoj državi. U tom razdoblju Mađarska ima 148 raznih obrtnih škola, Austrija 204, a u Slavoniji nema niti jedne takve škole.

Šegrtske škole koje djeluju, po objašnjenju Komore, nisu dostatne:

“... A u najnovije doba neće majstori više niti uzimati šegrte, kažu da su im samo na teret, jer baš u ono doba dana, kada ih najnužnije trebaju, moraju slati šegrte u školu, inače će morati platiti osjetljivu globu. Tim su šegrtske škole kod malog obrtništva vrlo omražena institucija te nikad ne prestaju tužbe, sad od škole na majstore, sad od majstora na škole...”⁷⁾

Šegrtske su škole, po svojoj organizaciji, mogle donekle nadoknaditi manjkavu elementarnu izobrazbu, ali se mladim ljudima moralo omogućiti tehničku izobrazbu koju imaju mladi njihove dobi u drugim zemljama.

Komora nije prihvatila prijedlog Vlade i građevinskog savjetnika i ravnatelja *Obrtne škole* iz Zagreba H. Bolléa da se Zanatskoj školi da lokalni osječki karakter, jer bi to od grada zahtijevalo velike žrtve.

Također je odbacila i mišljenje da zagrebačka *Obrtna škola* može skrbiti o odgoju obrtničkog podmlatka cijele zemlje, uz obrazloženje da tih polaznika nema u Slavoniji, osim pokojeg u umjetničkom, bravarskom ili stolarskom obrtu jer:

“... Razlog što polaznici te škole odlaze u veće gradove i inozemstva i traže veće poslovnice, jer su navikli u zagrebačkoj obrtnoj školi raditi u raskošnoj velikoj dvorani uz inače gospodske životne uvjete, neće im se raditi u maloj čađavoj poslovnici pokrajinskog siromašnog obrtnika, te spavati u kakovoj maloj komorici i jesti pri skromnom njegovu stolu. Mali obrtnici stoga i ne uzimaju rado pitomce zemaljske obrtne škole, jer vele da su im prevelika gospoda i da se ne mogu snaći u uskom okviru maloga pokrajinskog obrtništva.”⁸⁾

Uzimajući u obzir sve te probleme, a i potrebe tržišta i obrtne struke, Komora je zahtijevala otvaranje Zemaljske zanatlijske škole s uzornom po-

---

⁷⁾ DAO, GPO, *predmetni spisi, kutija br. 5910.*, spis 2795./1907.

⁸⁾ DAO, GPO, *kutija br. 5910.*, spis 2795./1907.

slovnícom za sve rukotvorne obrte, a osobito za kovački, kolarski, bravarski, tokarski, tesarski i lončarsko–pećarski obrt jer tu manjka strukovno izobraženi podmladak.

Školu je trebala ustrojiti i održavati Zemaljska vlada, jer ona mora imati javno obilježje općenitoga strukovnog učilišta u kojem se mogu odgajati obrtnici iz cijele zemlje.⁹⁾

Međutim, Zemaljska vlada nije pristajala na prijedloge Trgovačko–obrtničke komore već je inzistirala na svojem zahtjevu iz 1904. godine da grad Osijek mora snositi trećinu troškova uzdržavanja te škole jer je ona ponajprije bila namijenjena stanovništvu Osijeka, a i željelo se osigurati dobivanje potvrde o probitačnosti i uspjehu takve škole.¹⁰⁾

Komora je predviđjela održavanje teorijske nastave u zgradi pučke škole u Jagerovoj ulici, a praktični dio trebao se odvijati u poznatim osječkim radionicama. Odjel za nastavu i bogoštovlje predložio je idealno rješenje – izgradnju nove zgrade obrtne škole s odgovarajućim radionicama ili osiguranje zemljišta za podizanje radionica u blizini navedene pučke škole.

U tijeku tih razgovora utvrdila se i organizacija škole. Predviđeno je četverogodišnje školovanje, a za upis u prvi razred 24 kandidata. Do četvrtog razreda postojalo je ograničenje na 100 polaznika. U školu se nisu smjeli primati učenici mlađi od 12 godina i trebali su imati završenu pučku školu.¹¹⁾

U zapisnicima Gradskog zastupstva sljedećih godina vidljivo je da se dosta raspravljalo o osnutku *Zanatske škole*. Godine 1914. zaključilo se da grad treba ustupiti besplatno zemljište uz Vukovarsku cestu (60m x 60m), za potrebe radionice, a teorijska i risarska obuka bi se trebala održavati u zgradi pučke škole u Jagerovoj ulici – za učenje strojarško–bravarskog, kolarsko–kovačkog, stolarskog i limarsko–instalaterskog obrta.

Za uređenje škole Zastupstvo se obvezalo dati svotu od 30 000 kruna, ali kada bi Vlada preuzela upravu, organiziranje i daljnje uzdržavanje škole.¹²⁾

Dakle, iako su svi preduvjeti za otvaranje škole postojali 1914. godine (darovano zemljište i Vladino odobrenje), vjerojatno zbog Prvoga svjetskog rata sve su daljnje akcije zaustavljene do 1918. godine.

Te godine ponovno se postavlja zahtjev pred Gradsko zastupstvo za povećanjem zemljišta, jer se željelo proširiti prostor radionice. Grad je odobrio i tu zamolbu.¹³⁾

---

⁹⁾ DAO, GPO, kutija br. 5910., isto

¹⁰⁾ DAO, GPO, kutija br. 5910., spis 200./1907.

¹¹⁾ DAO, GPO, kutija br. 5910., spis br. 2841/III – 1904.

¹²⁾ DAO, GPO, zapisnici za 1914., redni br. 242, spis br. 21477–III – 1914.

¹³⁾ DAO, GPO, poglavlje br. 378, redni br. 62 –1918.

Međutim, ulazak Hrvatske u sklop nove države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca vjerojatno je u tom trenutku onemogućio osnivanje škole. Trebala se čekati reorganizacija i unifikacija škola, a i povoljnije gospodarske prilike na području novostvorene države.

RAZDOBLJE OD 1918. DO 1945.

Daljnji slijed gospodarskog razvoja Osijeka, osobito metaloprerađivačke industrije, ponovno je oživio ideju o ustroju *Zanatske škole*.

Kako su rasle potrebe za metaloprerađivačkim proizvodima, a postojeće radionice i tvornice strojeva nisu mogle podmiriti tržište, 1912. godine osnovana je *Osječka lijevaonica željeza i tvornica strojeva d.d.* čijim osnivanjem su postavljeni temelji metalne industrije sjeveroistočne Hrvatske i ona je 30–ih godina prerasla u najveći industrijski kapacitet Osijeka. Tvornicu je osnovao ing. Vjekoslav Pilpel, u suradnji s Hrvatskom zemaljskom bankom iz Zagreba i skupinom ekonomista. Prema osnovnoj zamisli tvornica je proizvodila poljoprivredne strojeve i obavljala popravke.¹⁴⁾

Svih tih godina vrlo je uspješno poslovala i zapošljavala najveći broj radnika (primjerice 1935. ima 511 zaposlenih). Osnovana je na uglu Vukovarske ulice i Ulice Petra Svačića. Prostor joj je dodijelilo Gradsko poglavarstvo uz vrlo povoljne uvjete.¹⁵⁾

Osim OLT–a 1930., prema popisu Trgovačko–obrtničke komore, djelovalo je 188 industrijskih poduzeća od kojih je devet vezano uz preradu kovina i tvornicu strojeva.¹⁶⁾

Takav gospodarski temelj zahtijevao je i puno veću stručnu naobrazbu koju postojeće šegrtske škole nisu mogle dati.

Istodobno je i Trgovačko–obrtnička komora ponovno pokrenula pitanje reorganizacije šegrtskih škola, što je naišlo i na potporu Zanatske komore iz Beograda čiji je tajnik na skupu u Osijeku 1928. govorio o potrebama reformiranja školstva.

Državi je trebalo mnogo stručnih škola čiji je proračun bio još vrlo malen, jer je javnost bila indiferentna prema takvim školama, a privreda nedostavno obaviještena. Takve su se škole trebale osnovati u skladu s interesima privrede i lokalne razvijenosti, a u sporazumu s Komorom toga područja.¹⁷⁾

---

¹⁴⁾ DAO, I. Mažuran, *Vodič kroz arhivsku građu 234 R–1912/237*, red. br. 1001, bilješke uz sumarni inventar fonda – rukopis

¹⁵⁾ Z. Živaković – Kerže, *S tradicionalnih na nove puteve*, str. 80

¹⁶⁾ DAO, fond br. 223, *Trgovačko–obrtnička komora Osijek* (dalje TOKO), kutija 28., spis 5267./1930.

¹⁷⁾ DAO, TOKO, knjiga 25/1928.

Komora u izvješću 1930. naglašava kakve su prilike u poduzećima njezina okruga:

“... Poznato je naime, da je industrija u ovim stranama bila od najveće česti u rukama stranih državljana, koji su u svojim prerasličnim poduzećima uposlivali stranu radnu snagu. Sva bolja mjesta u tim poduzećima bila su popunjavana stručnjacima strane narodnosti, a naš čovjek našao je zaradu i uposljenje tek kao obični radnik. Golema je to nepravda za našeg čovjeka, ... u njega su svi preduvjeti za najveće sposobnosti i okretnosti u svakovrsnim poslovima. Treba samo sve te sposobnosti razviti i usavršiti. Jednom rječi ... valja našem čovjeku dati priliku da se izобрази, valja mu dati stručne škole. To je s time više od potrebe jer smo u našoj državi postavili privredu na vlastite noge, pa zato mora biti naša prva briga da u njoj zaposlimo samo damaće sinove.”¹⁸⁾

Dakle, u skladu s državno prosvjetnom politikom koja je rado prihvaćala privatne inicijative (koje će velikim dijelom financirati te škole), *Osječka ljevaonica željeza i tvornica strojeva dd.*), a osobito njezin ravnatelj Pilpel, pokrenuli su pitanje stručne obrtne škole u Osijeku. Dobili su veliku potporu Komore, tadašnjega velikog župana osječke oblasti J. Kučića, Oblasne samouprave, Gradske općine i načelnika Odjela za nastavu u Ministarstvu trgovine i industrije dr. D. Korenića koji je istaknuo da:

“... Država nema sredstava da sama osnuje jednu takvu državnu zanatsku školu u ovom kraju i svakako prihvaća ovaj modus koji omogućava odmah oživotvorenje neophodne Zanatske škole, tim više što ljevaonica daje besplatnu učionicu, učila i nastavno osoblje.”¹⁹⁾

Rješenjem Ministarstva trgovine i industrije od 11. lipnja 1929. broj 23787/N odobreno je da se pri *Osječkoj ljevaonici željeza i tvornici strojeva* osnuje stručna *Zanatska škola* u kojoj će se poučavati zanati: stolarski, bravarski, tokarenje drva i željeza, lijevanje željeza i metala te elektrotehnika (jer je od 1926. otvorena elektrocentrala, a nije imala stručne kadrove pa će se i oni uključiti u izobrazbu u ovoj školi).²⁰⁾

Ljevaonica se obvezala za potrebe škole podignuti potrebne školske prostorije, potpuno uređene, s namještajem, ogrjevom i osvjetljenjem, a osim toga, zaposlila je i potrebne profesore, inženjere za stručne predmete te stru-

---

¹⁸⁾ DAO, TOKO, *Izvještaj o gospodarskom stanju za 1930.* (vlastita naklada komore)

¹⁹⁾ DAO, TOKO, knjiga 135, II 1927.–1930.; Hrvatski list 18.6.1929.

²⁰⁾ DAO, TOKO, *Izvještaj za 1930.*, str. 61

čne učitelje i majstore za izvođenje nastave u radionicama. Upravitelja škole i ostalo osoblje postavljalo je Ministarstvo trgovine i industrije i odmah je bio predložen Viktor Rudolf za prvoga upravitelja.²¹⁾

Škola je trebala početi s radom 1. rujna 1929., ali to nije ostvareno jer tada još nije bio završen *Naučnički dom* u koji su trebali biti smješteni njezini učenici.

Inače, istodobno s inicijativom o ustroju *Zanatske škole*, Komora je predložila izgradnju *Naučničkog doma* za 100 naučnika u kojem su mogla boraviti djeca iz svih društvenih slojeva za vrijeme školovanja, besplatno ili uz minimalnu naknadu. Tim humanitarim činom Komora je željela proslaviti 75 godina svojega postojanja i ujedno pridonijeti razvoju ovoga područja. Gradnja doma počela je 21. svibnja 1928. godine. Grad je besplatno ustupio gradilište, a Komora je financirala izgradnju. Financijsku potporu dobila je od Općine Osijek, osječke oblasti i *Osječke ljevaonice željeza i tvornice strojeva d.d.* Komora je, uz financijske probleme, imala i sukob s *Hrvatskim radišom* (društvo za promicanje rada, odgoja trgovačko–obrtničke industrijske mladeži) koji je trebao preuzeti upravu *Naučničkog doma*, ali potpuno samostalno. Ona nije pristala jer, kako je uglavnom financirala izgradnju, željela je imati i određene ovlasti u upravi doma.²²⁾

Dakle, zbog tih su problema škola i *Naučnički dom* bili istodobno otvoreni tek 1. travnja 1930. godine. Materijalnu podlogu *Naučničkog doma* i *Zanatske škole* najvećim su dijelom činila sredstva Komore, grada Osijeka, OLT–a i pojedinih trgovačko–obrtničkih korporacija Osijeka, uz materijalnu pomoć Ministarstva trgovine i industrije iz Beograda.²³⁾

OTVARANJE ZANATSKE ŠKOLE

Na svečano otvaranje *Naučničkog doma* 6. travnja 1930. ministar trgovine i industrije J. Demetrović, u pratnji školskoga inspektora dr. B. Tkalčića, posjetio je i *Zanatsku školu*:

“... te poželio da ovaj zavod stručni prvi svoje vrste u državi uznapreduje i postigne svoj cilj...”²⁴⁾

---

²¹⁾ DAO, TOKO, isto

²²⁾ DAO, TOKO, knjiga 135 *Zapisnici predsjedništva Komore 1927.–1930.*

²³⁾ DAO, TOKO, kutija 130/1930.

²⁴⁾ DAO, TOKO, *Izvyještaj za 1930.*, str. 62

Škola je bila smještena u zasebnoj željeznoj zgradi unutar dvorišta ljevaonice, dovoljno svijetla i prozračna. Prve školske godine bilo je upisano 24 učenika, a tijekom godine četiri je učenika napustilo školovanje zbog bolesti. Školsku godinu 1929./30. završilo je s dobrim uspjehom 14 učenika, pet učenika s dovoljnim uspjehom, a jedan učenik nije zadovoljio. Kako se tada učenike upisivalo i po vjeri, navodi se da je bilo jedanaest rimokatolika, šest pravoslavaca, dva židova i jedan protestant. Škola je za svoje potrebe imala i biblioteku s 314 knjiga strukovnog i zabavnog sadržaja koje su darovali osječki štamparski zavod Krbavac i Pavlović, knjižara Mandića i Antokovića te Udruga za regulaciju Vuke (koja je to financirala). Školski pribor i potrebne knjige nabavila je sama ljevaonica. Zahvaljujući upravitelju škole, dobiven je i velik broj uzoraka robe, tvorničkih proizvoda i modela od različitih darovatelja.²⁵⁾

Osnovni cilj škole bio je osposobiti učenike, teorijskom i praktičnom nastavom, za vješte radnike, poslovođe i upravitelje obrtničkih i industrijskih poduzeća mehaničkog i elektromehaničkog smjera. Nakon šest mjeseci polaznja škole učenici su se odlučili za izbor obrta.

U školu su se mogli upisati mladići s navršениh 14 godina života, potpuno tjelesno i duševno zdravi i sa završena četiri razreda srednje ili građanske škole. Školovanje je trajalo četiri godine.

Školski rad dijelio se na praktičan rad, koji se obavljao u radionici *Osječke ljevaonice željeza i tvornice strojeva* svakog dana od 7 do 12 sati, a poslijepodne bila je teorijska nastava po tri do četiri sata. Osim svakodnevnog prakse učenici su morali obaviti i ferijalnu praksu (ljeti dva mjeseca, također u radionicama ljevaonice). Učenici izvan Osijeka za vrijeme školovanja stanovali su u *Naučničkom domu*, uz mjesečnu nadoknadu od 450 dinara.

Ocjenjivalo se na kraju svakoga polugodišta, dakle u siječnju i lipnju. Nakon završenoga 4. razreda, učenici su polagali diplomski ispit pred državnom komisijom i dobivali majstorsku diplomu.

Na osnovi rješenja Ministarstva trgovine i industrije br. 35080/N od 22. prosinca 1930. u školi su se učili ovi predmeti

NASTAVNI PREDMET	I.r		II.		III.		IV.	
	1.s.	2.s.	1.s.	2.s.	1.s.	2.s.	1.s.	2.s.
Hrvatskosrpski jezik	1	1	1	1	1	1	1	1
Njemački jezik	1	1	1	1	1	1	1	1
Matematika	2	2	2	2	2	2	–	–
Fizika	2	2	2	–	–	–	–	–

²⁵⁾ DAO, TOKO, isto

Kemija	–	–	–	2	2	2	–	–
Mehanika	2	2	2	2	2	2	–	–
Mehanička tehnologija	2	2	2	3	3	3	2	2
Knjigovodstvo i dopisivanje	–	–	–	–	–	–	4	4
Krasnopis	1	–	–	–	–	–	–	–
Prostoručno crtanje	1	1	1	–	–	–	–	–
Geometrija i geometrijsko crtanje	2	2	2	2	–	–	–	–
Deskriptivna geometrija	2	2	2	2	–	–	–	–
Strojerno crtanje	2	2	–	–	–	–	–	–
Elementi strojeva	–	2	2	2	2	2	1	1
Konstruktivne vježbe	–	–	–	–	3	3	4	3
Higijena radionice	–	–	–	–	–	–	1	1
Nauka o strojevima i termodinamika	–	–	2	2	3	3	3	3
Elektrotehnika	–	–	–	–	1	1	2	2
Ukupno teorijske nastave	18	19	19	19	20	20	19	19
Nastava u radionici	30	30	30	30	30	30	30	30
Ukupno nedjeljnih časova	48	49	49	49	50	50	49	49

Izveštaj komore o općem gosp. stanju i privrednim prilikama na njezinom području u god. 1930., Vlastita naklada Komore, Osijek, 1931.

Ta je škola odmah dobila najviše pohvale od ministra Demetrovića, inspektora Mitrovića te načelnika savske banovine G. Hutha, jer se razlikovala od ostalih škola te vrste. Naime, ona nije imala školsku radionicu, već su učenici radili pet sati dnevno u “živoj” radionici osječke *Ljevaonice*. Tu su ih u poslu vodili inženjeri tvornice i stručni majstori. Isti inženjeri su poslijepodne vodili i teorijsku nastavu:

“... Time je postignut jedinstven cilj, da se praksa i teorija međusobno upotunjavaju u korist učenika. Rad je škole pokazao odlične uspjehe. Bilo bi poželjno, da se u našoj državi osnuje što više ovakvih stručnih zanatskih škola...”²⁶⁾

Prvi rujna 1930. započela je nova školska godina. U prvi razred bilo je upisano 18 učenika. Na temelju upisnica škole vidljivo je da je prva generacija uspješno završila svoje školovanje.²⁷⁾

U razdoblju do završetka Drugoga svjetskog rata škola je neprekidno djelovala. Tijekom 1942. promijenila je naziv u *Državnu obrtnu mušku školu*, iako je ostao isti način financiranja.

²⁶⁾ DAO, TOKO, *Izveštaj* str. 63

²⁷⁾ DAO, *Upisnice Državno stručne – zanatske škole u Osijeku od 1929. do 1935.*

RAZDOBLJE OD 1945. DO 2000.

Poslije završetka Drugoga svjetskog rata, uspostavom nove države (Federativne Narodne Republike Jugoslavije) ponovno se pojačava i pitanje otvaranja stručnih škola. Prema podacima Narodne prosvjete²⁸⁾ u Hrvatskoj je bilo 67 486 učenika, a od toga je na stručne škole otpadalo samo 13 posto. Te brojke pokazuju golem nerazmjer između srednjih škola općeizobrazbenog tipa i srednjih stručnih škola. U svim obrtnim školama u Hrvatskoj ima samo 1250 učenika, dakle 2 posto ukupnog broja učenika. Ni broj polaznika u srednjim tehničkim školama ne zadovoljava (1200 učenika ili 1,77 posto). Osobito su nedostajali strojarski i električarski stručnjaci, a potrebe nove države nalažu što veći broj stručnih škola. Stoga je Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske preporučilo sustavnu promidžbu i otvaranje stručnih škola u svim mjestima u kojima su postojale veće tvornice. Takvo sustavno otvaranje stručnih škola i tečajeva trebalo je biti u suradnji s Okružnim NO (narodnooslobodilačkim odborima) koji su najbolje poznavali prilike i potrebe određenog područja, ali uz suradnju Vlade i Ministarstva prosvjete. U skladu s takvim namjerama, i u Osijeku se reorganizira školstvo. Kako je prije navedeno, pri Osječkoj *Ljevaonici željeza* djelovala je *zanatska škola*, odnosno *Državna obrtna muška škola* (od 1942.).

Gradski narodni odbor Osijeka 1945. je dao izvještaj²⁹⁾ iz kojega je vidljivo da je škola imala naziv državna, ali nije je financirala država, nego samo *Ljevaonica željeza, Gradska općina i Trgovačko–obrtnička komora*. Kako je školska zgrada i sav inventar bio ušćuvan, a praktični dio su učenici obavljali u radionicama Ljevaonice, škola je sa svojih 40 učenika mogla i dalje nastaviti s radom. Osim nje djelovala je u gradu *Stručna šegrtska produžna škola*. Materijalno uzdržavanje tih srednjih škola preuzeo je Okružni narodni odbor Osijek.³⁰⁾

Budući da je 1946. godine uslijedio prijedlog o reorganizaciji obrtničkih škola, 1947. *Državna zanatska obrtna škola* promijenila je naziv u *Industrijsku školu*³¹⁾ čije je uzdržavanje preuzelo Ministarstvo industrije i rudarstva iz Zagreba, preko Okružnog NO–a Osijeka³²⁾.

Po tadašnjem načelu stručne izobrazbe za kvalificirane radnike, postojale su dvije vrste škola: industrijske škole i škole učenika u privredi.³³⁾

---

²⁸⁾ Vrančić, 1946.: 1–4

²⁹⁾ DAO, *Gradski narodni odbor Osijek* (dalje GNOO), serija prosvjetni odjel, kutija 35, predmet br. 16 – 1945.

³⁰⁾ DAO, GNOO, kutija 75, predmet br. 40 – 1978.

³¹⁾ Arhiv Strojarske tehničke škole (dalje STŠ), *Urudžbeni zapisnik* br. 201 – 1944.–1951., redni br. 464

³²⁾ STŠ *Urudžbeni zapisnik*, predmet br. 455/46

³³⁾ Leko, 1959.: od 17 do 19

One su bile potpuno ravnopravne s ostalim školama i težište su stavljale na praktičan rad. Učenicima su omogućavale uključivanje u privredu, ali istodobno i mogućnost daljnjega školovanja na višim i visokim školama.

Osnovna osobina industrijskih škola je da praktična nastava čini cjelinu sa stručno–teorijskom i općom izobrazbom.

“... *Praktična nastava je sastavni dio nastavno–odgojnog procesa u kojem se harmonično prožima izučavanje tehnike posla (alati, materijal, strojevi, tehnološki procesi) sa upoznavanjem stručno – tehnoloških i opće – teoretskih osnova...*”³⁴⁾

Industrijska škola u Osijeku bila je proračunska ustanova u kojoj se poučavalo metalska zanimanja; strojobravare, alatničare, tokare, model stolare, a imala je i elektromotačko odjeljenje. Broj polaznika bio je 140, a velik dio njih bio je smješten u *Učeničkom domu*. Škola je svojim učenicima davala potrebne udžbenike i pribor. Od 1954. školovanje je produženo na četverogodišnje i uveden je strani jezik radi potrebe boljega stručnog usavršavanja. Zbog neodgovarajućih uvjeta u krugu OLT–a škola se 1952. preselila u Tvrđu, u zgradu bivšega Strossmayerova internata. Radionica škole od 1952. samostalno se financirala naplatom učeničkih radova koji su se izvodili u obliku vježba i primljenih usluga.³⁵⁾

Učenici su za obavljanu praksu bili i novčano poticani. Međutim, završeni su se učenici teško zapošljavali, jer u poduzećima nisu imali povjerenja u njihovu stručnost zato što su praksu obavljali izvan tih poduzeća.³⁶⁾

Zbog daljnjih potreba privrede grada pri *Industrijskoj školi* se 1956. otvara odjel za automehaničare i finomehaničare, a od 1957. nastavni program se proširuje općeizobrazbenim predmetima.³⁷⁾

Školske godine 1958./59. proširuje se radionički prostor, i to s:

- tri radionice za strojobravare i alatničare
- jednom radionicom za elektromehaničare
- jednom radionicom za željezotokare i glodače
- jednom radionicom za model stolare
- jednom kovačnicom
- jednom varionicom
- jednom radionicom za niklanje

---

³⁴⁾ Leko, 1959.: 7–19

³⁵⁾ DAO, *Narodni odbor kotara Osijek* (dalje NOKO), fond 64, kutija 1484, predmet br. 326/56

³⁶⁾ STŠ, *Zapisnik školskog odbora Industrijske škole 1953.–1962.*

³⁷⁾ STŠ, isto

- jednom brusionicom
- jednom jamskom peći
- jednom kalionicom i ličionicom.³⁸⁾

Godine 1959., u skladu s odredbama Zakona o školstvu³⁹⁾, škola ponovno mijenja naziv u *Metalo–prerađivačku školu s praktičnom obukom*, a njezina radionica u *Radionicu metalo–prerađivačke škole s praktičnom obukom*, da bi se 1960. spojile u jednu ustanovu: *Metalo–prerađivačku školu s praktičnom obukom – Osijek*.⁴⁰⁾ Školske godine 1961./62. došlo je do ukidanja model–stolarskog zanimanja i u školi su se školovali učenici samo za metalska i elektro zanimanja.

Istodobno s *Industrijskom školom*, u Osijeku je djelovala i *Škola učenika u privredi*, ranije *Šegrtska škola*. Budući da su njezini počeci bili u vrijeme individualne obrtne proizvodnje, nužno se i ona morala mijenjati:

“... Učenik te škole dobiva teoretska znanja a u privredi uči se praktičnom radu u specifičnim uvjetima proizvodnje, gdje glavnu ulogu imaju ekonomski faktori a ne potrebe odgojno–obrazovnog procesa. Ta škola je trebala naučiti učenike pravilnom, preciznom i smišljenom radu tj. ona je morala intelektualizirati radne operacije, ukinuti razliku između znanja i vještina i provesti njihovo spajanje u jedinstven spoznajni proces...”⁴¹⁾

Osječka škola učenika u privredi imala je puno veći broj učenika od *Industrijske škole* (1947. ima 414 učenika, 1950. ima 538 učenika). U njoj su se poučavala također metalska zanimanja, uz elektro i grafičku struku. Praksu su učenici obavljali po osječkim poduzećima, svaki dan prijepodne, a od 15 sati je počinjala teorijska nastava. Škola je svojim učenicima davala potrebne udžbenike i pribor.⁴²⁾ Financijsku pomoć dobivala je, osim od Okružnog NO–a, i od Zanatske i Građevne komore.⁴³⁾

Uz navedene škole za kvalificirane radnike, od 1946. godine u gradu je djelovala i *Tehnička škola Nikola Tesla*, s također velikim brojem učenika (1954. ima 350 učenika).

---

³⁸⁾ *Monografija Elektrometalskog školskog centra* (dalje EMŠC), Osijek, 1930. do 1980., str. 8

³⁹⁾ *Prosvjetni vjesnik* br. 5/1959.

⁴⁰⁾ STŠ, *Zapisnik školskog odbora od 1953.–1962.*

⁴¹⁾ Leko, 1959.: 7–19

⁴²⁾ STŠ, *Zapisnici nastavnog vijeća Škole učenika u privredi*, knjiga 1, 1947.–1955.

⁴³⁾ DAO, NOKO, fond 64, kutija 1484

Polaznici škole imali su više teorijske nastave (od 36 do 40 sati tjedno), a manje praktične nastave (četiri sata tjedno) koja se obavljala u školskoj radionici. važno je napomenuti da su poslije 50-ih godina svi završeni učenici mogli dobiti posao u gradu.⁴⁴⁾

U školi se poučavala strojarска, elektro i građevinarska struka sa sljedećim predmetima:

- hrvatski jezik sa književnošću
- ruski jezik
- historija
- fiskultura
- matematika
- fizika
- kemija
- nacrtna geometrija
- tehničko crtanje
- mehanika i kemijska tehnologija
- osnove elektrotehnike i elementi zgrada sa praktičnom nastavom.

Škola u početku nije imala svoje zgrade, već je djelovala u zgradi osnovne škole u Donjem gradu, a 1958. strojarски i elektro odjel preselio se u novu zgradu u Istarskoj ulici.⁴⁵⁾

Šezdesetih godina sazrijevaju ideje o potrebi stvaranja većih srednjoškolskih centara i, u skladu s tim, Narodni je odbor općine Osijek 8. veljače 1963. donio rješenje o integraciji navedenih škola u jednu izobrazbenu ustanovu koja će se zvati *Metalsko školski centar za stručno obrazovanje kadrova u metalskoj i elektro struci*.

U sastav novog centra ulaze:

- *Tehnička srednja škola Nikola Tesla*
- *Metaloprerađivačka škola sa praktičnom obukom*
- *Škola učenika u privredi Rade Končar*

S tim spajanjem škola povećava se i broj učenika i u šk. god. 1968./69.. Centar polazi 2193 učenika a šk. god. 1970./71. 2365 učenika.⁴⁶⁾

Dvadeset i šesti studenoga 1986. *Metalski centar* mijenja naziv u *Elektrometalski školski centar* koji je, uz velik broj redovitih učenika (od 2400 do 2900), školovao i stotine polaznika večernjih škola i izobrazbe uz rad.

---

⁴⁴⁾ *Život i škola*, studeni 1954., god. 3. Osijek

⁴⁵⁾ *Monografija EMŠC*, str. 10

⁴⁶⁾ Isto

U duhu Ustavnih amandmana, *Elektrometalski školski centar* je 1973. napravio prvu organizacijsku promjenu kojom su nastali OOUR “Nastava i opći poslovi” i OOUR “Proizvodno tehnička nastava s proizvodnim radom”.⁴⁷⁾

Školske godine 1976./77. Centar proširuje djelatnost na izobrazbu polaznika prometne struke i počinje s radom Auto škola. Želeći što više povezati izobrazbu s potrebama udruženoga rada, šk. god. 1977./78. u Centru je organiziran postdiplomski studij iz organizacije proizvodnje, a šk. god. 1978./79. otvoren je i studij elektrostrojarstva.⁴⁸⁾

Takav razvoj nametnuo je proširenje i okupljanje dislociranih škola na jednom mjestu što je, uz pomoć Vlade Republike Hrvatske, grada Osijeka i samog Centra, učinjeno 1980., kada je otvorena jedinstvena zgrada u Istarskoj ulici koja je okupila sve djelatnike Centra.

Ustrojem nove hrvatske škole 1992. godine *Elektrometalski školski centar* se reorganizira u *Prvu tehničku školu* u kojoj se poučavaju elektro i prometna zanimanja i *Drugu tehničku školu* u kojoj se poučavaju metalska zanimanja.⁴⁹⁾

Godine 1996. ponovno se mijenja naziv škole i od *Druge tehničke škole* nastaje *Strojarška tehnička škola Osijek*⁵⁰⁾, suvremena strukovna škola koja treba osposobiti i školovati mlade ljude za tekovine XXI. stoljeća.

LITERATURA I VRELA

1. Đidara, Petar: *Razvoj trgovine i obrtništva grada Osijeka od 1850. do 1995. godine, Gospodarstvo Osijek 1196.–1996.*, Poglavarstvo grada Osijeka, Osijek, 1998.
2. Kerže-Živaković, Zlata: *S tradicionalnih na nove puteve*, Hrvatski institut za povijest – Zagreb, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Osijek, 1999.
3. Leko, Ivan: *Osnovni principi stručnog obrazovanja, Industrijska škola*, Zavod za unapređenje školstva, Zagreb, 1959.
4. DAO, Matić, Vilim: *Osnivanje šegrtskih škola u Osijeku*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 1996., bilješke uz sumarni inventar fonda – rukopis
5. Arhiva *Strojarške tehničke škole*: Urudžbeni zapisnik br. 201–1944. do 1951.; Zapisnici školskog odbora Industrijske škole 1953. od 1962.; Zapisnici školskog odbora Škole učenika u privredi, knjiga 1., 1947.–1955.; Monografije: *Elektrometalski školski centar Osijek, 1930.–1980.*, izdavač Elektrometalski školski centar Osijek,

---

⁴⁷⁾ Okružni privredni sud, Osijek, FI 208/74.

⁴⁸⁾ Okružni privredni sud, Osijek, FI 38/82.; *Monografija EMŠC*, str. 11

⁴⁹⁾ Okružni privredni sud, Osijek, FI 1213/93.; *Monografija Strojarščica – 2. tehničke škole u Osijeku*, Osijek, 1995., str. 9

⁵⁰⁾ Trgovački sud, Osijek, Tt 96/182 – 2

- 1980.; *Strojaršćica Druge tehničke škole u Osijeku*, izdavač Druga tehnička škola, Osijek, 1995.
6. DAO, Gradsko poglavarstvo Osijeka: *zapisnici Gradskog poglavarstva od 1901. do 1903.*
  7. DAO, *Serija građevni ured, projektna dokumentacija po ulicama*
  8. *Godišnji izvyještaji šegrtskih škola u Osijeku od 1906. do 1917.*, pohranjeno u Muzeju Slavonije, Osijek
  9. DAO, *Gradski narodni odbor*, Osijek, *serija*: prosvjetni odjel, kutija br. 35/45 i kutija br. 75, DAO
  10. *Hrvatski list*, Osijek, 1929. i 1930.
  11. DAO, Mažuran, Ive, *Vodič kroz arhivsku građu 234, R – 1912./237*, redni broj 1001, bilješke uz sumarni inventar fonda – rukopis
  12. DAO, *Narodni odbor kotara*, Osijek, fond br. 64, kutija 1484 za 1956. god.
  13. *Prosvjetni vjesnik*, br. 5, 1959.
  14. *Sudski registar* Trgovačkog suda, Osijek od 1974. do 1996.
  15. DAO, *Trgovačko–obrtnička komora Osijek*: fond 223, kutija br. 28 za 1930. god.; *zapisnici predsjedništva od 1927. do 1930.*, kutija br. 135
  16. *Upisnice Državne zanatske škole u Osijeku od 1929. do 1935.*, DAO
  17. Vrančić, Ivo: *Plansko otvaranje srednjih škola s obzirom na potrebu kadrova, Narodna prosvjeta*, godina druga, Zagreb, 1946., str. 1–4
  18. *Život i škola*, godina treća, Osijek, 1954., str. 7–8

THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL SCHOOLS IN OSIEK

(Summary)

A school is an integral part of the economic, social and political life of a region. An analysis of the authentic documents of the State Archives in Osijek, as well as the existing literature, gave insight into the development of vocational schools of mechanical engineering in Osijek during a period of a hundred years.

Since craft and trade were the leading forces of development of the town of Osijek until the middle of the 19th century, two apprentice schools already existed from 1886, which were to give vocational training to the new generation of craftsmen and tradesman. However, the master craftsmen and craftsmen in general were dissatisfied with manner of instruction in those schools, since the apprentice schools did not provide adequate vocational training. Due to these reasons, the Chamber of Crafts and Trade, as the initiator of economic progress, supported by the Town Council, the mayor and the district prefect, at the beginning of the 20th century raised the question of the founding of a trade school in Osijek. The conditions of crafts training in Croatia were compared to

those in Hungary and Austria, with which Croatia was in a joint union. During this period Hungary had 148 different crafts and trade schools. Austria, Slavonia and Croatia no such school at all. In Croatia there was only the Zagreb trade school, which according to the opinion of the Chamber could not provide for the character development and education of the young generation of craftsmen in the entire country, especially, since those attending the school unwillingly opted for the modest regional crafts workshops. Due to these facts, the demands of the Osijek area for the founding of a new vocational school, which should have the features of a general vocational educational institution and in which trades people from the whole country could be educated, stood to reason.

Such initiatives coincided with the development of domestic industry, the increase in the number of industrial firms, capital inflow, use of machines, and the need for a great number of workers in the metal manufacturing industry. Since this part of Croatia is an agricultural area, factories of farm machinery had developed especially. The foundry and machine factory that was founded 1912 and which developed into the largest industrial capacity in the 1930's represented the metal industry of Osijek. It was precisely OLT that developed into the real driving force of the founding of the Trade School in Osijek. Previous initiatives could not have been realized due to a series of unforeseen circumstances. Namely, the town supplied the land necessary for the workshop, and the state government authorized the founding of the school. Also, an agreement was reached regarding the financing but, probably due to the First World War, the ideas were not realized.

In addition to the economic circumstances, the government educational policy of the new state, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (of the Kingdom of Yugoslavia) had an impact on the founding of the school. It readily accepted the private initiative of the Osijek iron foundry and machine factory backed up by the Chamber of Crafts and Trade, the Ministry of Trade and Industry, the Osijek region and the town of Osijek itself. Dr. Korenić, the head of the instruction department in the Ministry of Trade and Industry, emphasized that: "the state does not have the funds by itself such a state vocational school in this region and by all means accepts this mode which will enable the establishment of the much needed trade school."

On June 11, 1929, a decision of the same Ministry approved the founding of a vocational trade school within the foundry of Osijek. The school would provide training in the following crafts: carpentry, locksmithing, woodturning, lathe operating, casting iron and metals and electrical engineering. For the needs of the school a separate building was erected within the area of the Foundry, and the factory engineers were the instructors of technical subjects while the craft

masters were the trained teachers in workshops. The basic aim of this school was the training of these students through theoretical and practical instruction to enable them to become skilled workers, foremen and administrators of crafts and industrial firms in the mechanical and electromechanical fields. Practical work was carried out daily from 7 to 12 in the OLT workshop, and the theoretical classes were in the afternoons. In addition, students were required to carry out a summer trainingship. The schooling lasted for four years and after taking the final examination before a State Board of Examiners, a master craftsman's certificate was obtained. The Foundry provided the necessary school supplies and textbooks. The students were accommodated in the Nautical Center, which was erected in the same period and financed from funds of the Chamber and firms in Osijek.

Since its opening in 1930, the trade school operated continually until 1945. In 1942 it changed its name to the State Trade School for Men, though it was financed in the same manner as before.

After the end of the Second World War, with the founding of the new state, the FNRJ, there was a renewed growing interest for the opening of vocational schools. A systematic opening of such schools and courses was in cooperation with the district NOO (People's Committees), which were best acquainted with the conditions and needs of a particular area, as well as with the cooperation with the government and Ministry of Education. In accordance with these intentions, the school system in Osijek was reorganized. In 1947 the State Crafts and Trade School changed its name to the Industrial School and its funding was taken over by the Ministry of Industry and Mining in Zagreb through the NOO in Osijek. At that time, according to the principle of vocational education for qualified workers, two types of schools existed: an industrial school and a school for apprentice students. They were completely equal to other schools, and the emphasis was placed on practical work. They enabled the students to integrate into the economy but they also gave the opportunity for further education in post-secondary schools and colleges. The Osijek Industrial School was a budget institution, but the workshop of this school financed itself through the billing of student labor and carried out services. From 1956. within the framework of this school, a department for garage mechanics and fine mechanics was set up. In 1958, in accordance with the legal provisions for education, the school changed its name to the School of Metal Processing with Practical Training.

At the same time in Osijek, there was the School for Apprentice Students, earlier called the Apprentice School. This school also educated students of

metal and electro trades, and the basic difference was that the students carried out their trainingship in firms in Osijek.

The school was also financed through the district NOO and it is significant to point out that the schoolgoers of that school found jobs far more easily than those attending the industrial school. The firms didn't have confidence in practical work carried out within the framework of a school workshop.

In addition to the mentioned schools, from 1946 the Technical School was in operation in the town. Those attending the school had more theoretical classes and only four hours per week of practical work. Ideas on the need of creating larger secondary school centers were maturing in the 60's, and in accordance to this, in 1963 there was the merging of the Technical Secondary School, the School of Metal Processing with Practical Training and the School for Apprentice Students into the Metal School Center for the vocational education of metalworkers. This school changed its name again in 1968 into Electro metal School Center, EMŠC. In 1976/77, the Center broadened its activities to the education of students in the field of transportation and begins with the operating of the EMŠC Automobile School.

After the founding of the new Croatian school in 1992, the center has reorganized into two separate schools. The Technical School of Engineering carries on the long tradition of 115 years of schooling in the engineering field in the town of Osijek by educating and enabling the young people for all challenges in the 21st century.